

บทที่ 1

บทนำ

สภาพปัญหาและความสำคัญ

ถึงแม้ว่าระบบทาสและศักดินาจะเสื่อมสลายไปทางระบบเศรษฐกิจการเมือง แต่ซากที่คนะที่เกาะแน่นอยู่ในหมู่บ้านใดที่ถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาหลายชั่วคนก็ยังคงมีอยู่เป็นเวลาอีกช้านานมากที่เป็นพลังต่อต้านระบบประชาธิปไตย และพยายามที่จะฟื้นฟูระบบเผด็จการทาสและศักดินา ในรูปสมบูรณาญาสิทธิราชเก่าหรือรูปที่ใช้ชื่อใหม่ เช่น เผด็จการฟาสซิสต์, นาซี, เผด็จการทหาร ฯลฯ ซึ่งในสังคมไทยของเราเองก็จะเห็นว่า แม้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ได้ทรงยกเลิกระบบทาส ใน พ.ศ.2448 แล้ว แต่ซากที่คนะทาสก็ยังตกค้างอยู่ในชุมชนบางหมู่เหล่า (ปริดี พนมยงค์, 2526:21-70) ในยุคสมัยต่อมาสังคมไทยก็ยังคงมีผลึกแห่งเผด็จการฝังรากลึกอยู่ทั่วทุกมุมทุกชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากการตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลซึ่งมีผู้นำเป็นทหาร โดยต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอันยาวนานถึง 16 ปี เริ่มตั้งแต่รัฐบาล พลโทถนอม กิตติขจร ครั้งที่ 1 (ระหว่าง 1 มกราคม 2501 ถึง 20 ตุลาคม 2501) ซึ่งเป็นผลมาจากการทำรัฐประหารของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2500 (หลังจากที่ จอมพล ป.พิบูลย์สงคราม และ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศและ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ให้นายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ชั่วคราวระยะเวลานั้น ๆ เพียง 3 เดือน) ต่อจากนั้นก็คือรัฐบาลของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ระหว่างวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2502 ถึง 8 ธันวาคม 2506) รัฐบาลของพลเอกถนอม กิตติขจร ครั้งที่ 2 (ระหว่าง 9 ธันวาคม 2506 ถึง 6 มีนาคม 2512) รัฐบาลของ จอมพลถนอม กิตติขจร ครั้งที่ 3 (ระหว่าง 7 มีนาคม 2512 ถึง 17 พฤศจิกายน 2514) และรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ครั้งที่ 4 (ระหว่าง 8 ธันวาคม 2514 ถึง 14 ตุลาคม 2516)

การปกครองประเทศโดยรัฐบาลซึ่งมีผู้นำเป็นทหารอันยาวนานนี้ ก็คือภาพสะท้อนอันแจ่มชัดของระบบการเมืองแบบอำนาจนิยมที่เรียกกันในนามว่า “ประชาธิปไตย” ของไทยตลอดระยะเวลาดังกล่าว ประชาชนไทยส่วนใหญ่ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้ถูกปกครองนั้นไม่ได้มีส่วนร่วม

ในทางการเมืองแต่อย่างใด ทั้งนี้เป็นเพราะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่ทำให้คนไทยส่วนใหญ่มีลักษณะที่เป็นอนุรักษ์นิยม ขาดความกระตือรือร้นทางการเมืองและพร้อมที่จะเชื่อฟังปฏิบัติตามผู้ปกครองหรือรัฐบาลที่ทำหน้าที่บริหารประเทศ ซึ่งส่งผลเสียแก่เหล่าประชาชนและประเทศชาติเป็นอันมาก โดยเฉพาะหลังจากนั้นในกลางปี 2515 รัฐบาลก็ประสบกับภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงตลอดจนวิกฤตการณ์เรื่องข้าว ซึ่งมีผลทำให้รัฐบาลต้องประกาศลดค่าเงินบาทลง 5.3 เปอร์เซ็นต์ และใช้มาตรการการควบคุมราคาขายส่งข้าว ตลอดจนการใช้อำนาจในการใช้ มาตรา 17 แก่คณะกรรมการตรวจและติดตามผลการปฏิบัติราชการ (กตป.) ในการที่จะจัดการกับปัญหานี้ ซึ่งเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เกิดความไม่แน่ใจแก่ประชาชนทั่วไปในความสามารถของรัฐบาลในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะความไม่ชอบธรรมในการเข้ามามีอำนาจในการจัดการเรื่องต่าง ๆ อย่างมากมายของ พันเอกณรงค์ กิตติขจร บุตรชายซึ่งจะเป็นผู้สืบทอดอำนาจของจอมพล ถนอม กิตติขจร อันเป็นสาเหตุนำมาซึ่งการลุกฮือขึ้นต่อต้านรัฐบาล ของนิสิตนักศึกษาในวิกฤตการณ์ 14 ตุลาคม 2516 (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2527:72) จึงอาจจะกล่าวได้ว่า นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ระบบการเมืองของไทยได้เปลี่ยนจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช มาสู่ระบอบที่เรียกกันว่าประชาธิปไตยแบบไทย ๆ ในลักษณะที่ส่วนใหญ่แล้ว เป็นการปกครองของกลุ่มข้าราชการ โดยกลุ่มข้าราชการ และเพื่อกลุ่มข้าราชการ หากแต่มีการสลับฉากด้วยการมีรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญ และมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนบ้างเป็นครั้งคราว ดังนั้น ระบบราชการจึงมีอิทธิพลครอบงำต่อระบบการเมืองของประเทศเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยค่อนข้างมาก ในลักษณะที่ไม่ค่อยจะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาของระบบประชาธิปไตยเท่าใดนัก ประกอบกับจริยธรรมในการปกครองของผู้ปกครองและการคอร์รัปชันในราชการไทย ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อการพัฒนาประเทศและต่อทางราชการเป็นอย่างมาก

ประเทศไทยประสบกับปัญหาสำคัญในการพัฒนาระบบการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ยึดหลักในเรื่องของผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนโดยส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะระบบการเมืองที่มีอยู่ นั้นได้รับการครอบงำจากอิทธิพลของระบบราชการแบบเก่า ๆ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสำคัญอยู่หลายประการ เช่น การกระทำตนเป็นกลุ่มผลประโยชน์ของพรรคการเมือง การมีอิทธิพลครอบงำในเรื่องการปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเก่า และความพยายามในการผูกขาดการสรรหาบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ทางการเมือง รวมทั้งปัญหาในเรื่องการควบคุมการเสนอข่าวสารความคิดเห็นของสื่อมวลชน ตลอดจนการที่ระบบราชการมีอิทธิพลครอบงำระบบการเมืองไทย

ทั้งในด้านการออกกฎหมาย ในด้านการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศ ในด้านกระบวนการยุติธรรม แทนที่จะกระทำตนเป็นเครื่องมือของรัฐในการนำนโยบายหรือการตัดสินใจของสถาบันการเมืองการปกครองดังกล่าวไปปฏิบัติให้บรรลุผลด้วยดี ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทั้งระบบของไทย ซ้ำร้ายระบบราชการยังปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเก่า ๆ ให้สังคมไทย นั่นก็คือ การเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลครอบงำการปลูกฝังจิตใจของคนไทยให้ยึดมั่นในระบบเผด็จการ ทั้งนี้นับแต่การให้การศึกษาในระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เรื่อยมาจนถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมดังกล่าว ให้แก่ข้าราชการในหน่วยงานต่าง ๆ และระบบการเมือง ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นระบบเผด็จการที่ข้าราชการไทยยังยึดมั่นในระบบอบเผด็จการมากกว่าประชาธิปไตย ถึงแม้จะพูดกันถึงประชาธิปไตยก็พูดกันแต่ปาก ทั้งนี้รวมไปถึงข้าราชการทุกฝ่ายตลอดจนนักวิชาการในกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ และอาจารย์มหาวิทยาลัยด้วย อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ เป็นของกลุ่มข้าราชการไม่ใช่ของประชาชน โดยมีกลุ่มข้าราชการเป็นผู้ดำเนินการปกครองมิใช่โดยตัวแทนของประชาชน และยังเป็น การปกครองเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของกลุ่มข้าราชการเองมากกว่าเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2532: 1-51)

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ประเทศไทยมีพัฒนาการความเคลื่อนไหวทางด้านการเมืองการปกครอง ก็ยังได้มีความเคลื่อนไหวด้านอื่นๆ ควบคู่กันไป กล่าวคือ จากอดีตประเทศไทยเคยเป็นประเทศแห่งเศรษฐกิจการเกษตร เคยอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรผืนดินและแหล่งน้ำซึ่งมีจำนวนมากมายหลายสาย อันเป็นกระแสหล่อเลี้ยงให้เกิดเป็นอู่ข้าว อู่น้ำ อันอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนการที่มีประชากรที่เปี่ยมไปด้วยทักษะความสามารถดุจศิลปินที่มีความชำนาญที่จะเนรมิตรผืนแผ่นดินไทยให้เป็นประเทศที่มีความสำคัญด้านการเกษตร แต่ในปัจจุบันสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นที่เคยมีอยู่อย่างสมบูรณ์ ต่างก็ถูกใช้จ่ายไปอย่างสิ้นเปลือง โดยขาดความระมัดระวังรอบคอบและการวางแผนที่ดีอันเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชน โดยเฉพาะชาวนาไทยประสบกับภาวะยากจน และผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ เกิดความเหลื่อมล้ำของสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ระหว่างชุมชนชนบทและชุมชนเมือง ซึ่งความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมนี้เองที่นำมาซึ่งความพยายามที่จะต่อต้านรัฐบาลโดยการจัดตั้งองค์กรขึ้นในชนบท และในบางกรณีถึงขนาดมีการจับอาวุธลุกขึ้นทำการต่อต้านทั้งนี้ก็เพื่อเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น การลุกขึ้นเคลื่อนไหวของชาวนาไทย ซึ่งถูกกดดันเรื่องนโยบายซื้อข้าวราคาถูก และนโยบายการใช้ประเทศไทยเป็นตลาดในการระบายสินค้าอุตสาหกรรมของประเทศมหาอำนาจตะวันตกในยุคหลังสนธิสัญญา บาวริง ที่ไทยทำกับอังกฤษ ในปี พ.ศ.2398 หลังจากนั้น

ชนบทไทยก็ลุ่ม ๆ ดอน ๆ มาโดยตลอด บางช่วงก็เฟื่องฟูบางยุคก็ตกต่ำเนื่องจากภาวะน้ำท่วมและภาวะอากาศแห้งแล้งอย่างรุนแรงต่อเนื่อง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2473 ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ การประสบกับภาวะราคาข้าวตกต่ำทั่วโลก อันส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาในชนบทเป็นอย่างมาก แต่ก็มาฟื้นตัวขึ้นได้บ้างเมื่อสามารถส่งออกผลิตผลทางการเกษตรในยุคสงครามเกาหลี ความไม่มั่นคงแน่นอนของภาคการเกษตรและเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้ชาวนารายย่อยในชนบทต้องประสบกับภาวะความยากจน ภาวะหนี้สินและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ในยุคหลังสงครามเกาหลี นโยบายของรัฐบาลยิ่งตอกย้ำความยากจนให้แก่ชาวนาในชนบทซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ กล่าวคือ การที่รัฐบาลทุ่มทุนสนับสนุนชาวนาทุนนิยมรายใหญ่ ๆ และชาวนาที่ร่ำรวยอยู่แล้ว แต่นโยบายดังกล่าวไม่ได้สนองตอบต่อชาวนาในระดับล่างเลย จึงส่งผลให้เกิดความพยายามรูปแบบใหม่ของชาวนาในชนบทในการสวนกระแสนโยบายของรัฐ นั่นคือ การก่อตั้ง “สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย” ในปี พ.ศ. 2517 โดยได้รับการสนับสนุนจากขบวนการนักศึกษา การเคลื่อนไหวของกลุ่มกรรมกรตลอดจนพรรคการเมืองหัวก้าวหน้าในยุคนั้น (Turton, 1978: 104-135)

สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยก่อตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองชาวนาชาวไร่ให้ได้รับความเป็นธรรมทั้งปวง เพราะก่อนหน้านี้ถึงแม้ชาวนาจะมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องอยู่บ้าง แต่วิธีการเรียกร้องมีอยู่วิธีการเดียว ก็คือการเข้าร้องเรียนกับรัฐบาล ซึ่งถ้ารัฐบาลไม่ช่วยก็ไม่มีปฏิกิริยาอะไรตามมา ไม่มีการติดตามผล ไม่มีองค์กรไม่มีการวางแผนระยะยาว คือยังไม่ได้มีลักษณะของการเคลื่อนไหวเป็นแบบการเคลื่อนไหวทางสังคม ทำให้การเคลื่อนไหวระดับท้องถิ่นมีลักษณะแบ่งแยกเป็นกลุ่มตามประเด็นของปัญหา การต่อสู้แต่ละครั้งเป็นการแก้ปัญหาระยะสั้นเป็นครั้ง ๆ เท่านั้น จนกระทั่งหลังเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา นับจากที่ขบวนการนักศึกษาได้มีโครงการในรูปแบบและมีชื่อเรียกต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่มีเป้าหมายในการเผยแพร่ประชาธิปไตยสู่ชาวบ้าน สุ่มวลชนถึงท้องถิ่นเพื่ออธิบายความหมายของประชาธิปไตยให้แก่ทุกคนและพัฒนาจิตสำนึกทางการเมืองของชาวนาให้สูงขึ้นซึ่งการลงไปสู่มวลชนและชาวนาของนักศึกษานั้นถือว่าเป็นการประสานความคิด ความเข้าใจร่วมกันระหว่างชาวนากับนักศึกษาเป็นครั้งแรก ซึ่งส่งผลกระทบต่ออุดมการณ์ของทั้งสองฝ่ายอย่างมาก พันธมิตรที่แนบแน่นระหว่างพลังความคิดและพลังทางวัตถุนี้เอง เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการก่อตั้งสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย ดังกล่าว (กนกศักดิ์ และ กาญจนา แก้วเทพ, 2533: 54-56) ประเทศไทยได้เข้าสู่ยุคการเมืองมวลชน (mass politics) อย่างแท้จริง นับตั้งแต่การลุกฮือของนักศึกษาและประชาชนโค่นล้มระบอบอำนาจนิยมของกลุ่ม จอมพล ถนอม และ จอมพล ประภาส ในเดือน ตุลาคม 2516

เป็นต้นมา การพยายามปกครองโดยวิธีเผด็จการของรัฐบาลพลเรือนที่นำโดย นายธานีินทร์ กรัยวิเชียร ในระหว่างปี 2519 – 2520 ไม่สามารถจะหยุดยั้ง กระแสการเมืองที่เปลี่ยนแปลงได้ ปรากฏการณ์ที่สำคัญอันหนึ่งที่ตามมาพร้อมกับการเมืองในรูปแบบใหม่นี้ คือ การชุมนุมประท้วง เรียกร้องสิทธิของกลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มกดดันต่าง ๆ ซึ่งมีการจัดตั้งองค์กร มีผู้นำ และยุทธวิธีการเรียกร้องที่เป็นระบบขึ้น (ประธาน สุวรรณมงคล, 2532: 85-106)

การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โครงสร้างของระบบจะต้องเปิดโอกาส ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองได้ตามสมควร กล่าวคือ ถ้าประชาชนจะรวมตัวกัน เป็นกลุ่ม เพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมืองหรือมีอิทธิพลเหนือนโยบายของรัฐที่มีผลกระทบต่อประโยชน์ของประชาชนแล้ว ย่อมกระทำได้โดยเสรีภาพภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย รัฐจะต้องยอมรับรู้ว่าการดำรงอยู่ การดำเนินงานของกลุ่ม และการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของกลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวิธีการปกครองประเทศ (มนตรี เจนวิทย์การ, 2528: 539) ดังนั้น ในยามที่ราษฎรประสบกับความทุกข์ยากหรือได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากการปฏิบัติ นโยบายของรัฐแล้ว รัฐก็ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนพลเมืองสามารถสื่อสารกับรัฐด้วยวิธีการ ต่างๆรวมทั้งการรวมกลุ่มเพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องก็ตาม ซึ่งการรวมกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าว มีความจำเป็นต่อ ระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการแสดงออกของ ประชาชนในรูปแบบของการรวมกลุ่มนั้นได้ทวีความสำคัญขึ้นเรื่อย ๆ ในประเทศไทย ดังจะพบ การเกิดกลุ่มพลังทางการเมืองที่มีบทบาทการเคลื่อนไหวสำคัญ ๆ ขึ้นมากมาย เช่น ขบวนการ นักศึกษา ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย หรือ ศนท. ในช่วงปี พ.ศ.2521-2523 มีการรวมกลุ่มของครูประชาบาล เพื่อต่อสู้ทางการเมืองประท้วงความไม่ยุติธรรมของรัฐ ล่าสุด ในปี พ.ศ. 2537 และ พ.ศ. 2538 มีการชุมนุมประท้วงของประชาชนถึง 739 ครั้ง และ 754 ครั้ง ตามลำดับ ซึ่งการชุมนุมประท้วงดังกล่าวนี้ได้ถูกมองไปในทางที่ไม่ดีว่าเป็นพวกก่อความวุ่นวาย ถูกจับจำหรือชกจูงโดยมือที่สาม (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2538: 48)

ในกรณีของชุมชนชนบทไทย ถึงแม้ว่าเราจะยังไม่สามารถกำจัดหรือซื้อสิทธิ์ขายเสียง ให้หมดไปได้ แต่ก็ได้มีการตื่นตัวในทางการเมืองสูงขึ้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าหาก เป็นเรื่องที่กระทบต่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนชาวชนบทแล้ว ก็จะเป็นประเด็นที่สามารถกระตุ้น ให้พวกเขามารวมกลุ่มเพื่อเคลื่อนไหวในทางการเมืองได้ซึ่งการรวมกลุ่มในชุมชนชนบทมีพัฒนาการ อันยาวนานตั้งแต่หลังสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. 2398 การถูกกดขี่ขูดรีดอย่างหนักหน่วงในระบบ

เศรษฐกิจแบบใหม่ ทำให้ชาวนาเสียเปรียบเกิดความยากจนข้นแค้น อันเป็นสาเหตุให้เกิดการรวมตัวกันเพื่อเคลื่อนไหวของชาวนาไทย (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2530: 29) จวบจนทุกวันนี้ กลุ่มสมัชชาคนจน กลุ่มเกษตรกรรูกหน้ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น ก็ล้วนแล้วแต่เป็นผลพวงจากการปฏิบัตินโยบายที่ถูกลมองว่าไร้ความเป็นธรรมของรัฐทั้งสิ้น การรวมกลุ่มในชุมชนชนบทดังกล่าว ถึงแม้จะเป็นเพียงการรวมกลุ่มแบบเล็กๆ แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความตื่นตัวซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ทั้งนี้เนื่องจากในอดีตหากมีปัญหาใด ๆ อันเกิดจากการปฏิบัตินโยบายของรัฐ ชาวชนบทก็มักจะหาทางออกในการแก้ไขปัญหาแต่เพียงลำพัง อาจจะเป็นโดยการยื่นคำร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ที่ถูกเชื่อว่ามีอำนาจพอที่จะทำให้ปัญหาของเขาได้รับการแก้ไข ซึ่งในบางครั้งก็ต้องพบกับความผิดหวังจากการวางเฉยของเจ้าหน้าที่หรือแม้แต่การรับปากแบบขอไปทีแต่เพียงในนาม ดังนั้นเมื่อปัญหามันเกิดความสะสมหรือกระทบกับประชาชนเป็นวงกว้าง ทางออกที่ดีที่สุดในการคิดเห็นของชาวบ้านก็คือ การมารวมตัวกันเป็นกลุ่มประท้วงและเรียกร้องดังกล่าว

ชุมชนหนองแสง เป็นชุมชนเล็กๆ และห่างไกลจากความเจริญพอสมควร ความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัด เมื่อมีการเวนคืนที่ดินทำกินของราษฎรบ้านหนองประเสริฐ ตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง เพื่อสร้างอ่างเก็บน้ำชลประทานห้วยสามพาด ตามโครงการพระราชดำริในปี พ.ศ.2527 ประชาชนหลายครอบครัวที่ถูกเวนคืนที่ดินได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อเจรจากับหน่วยงานของรัฐ ซึ่งผลก็ปรากฏว่าชาวบ้านได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐโดยได้รับเงินตอบแทนเป็นที่น่าพอใจ ส่วนหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ได้รับผลกระทบเนื่องจากภาวะน้ำท่วมถึงและจากการเวนคืนที่ดินรอบที่ 2 ในปี 2537 ประชาชนก็ได้รวมตัวกันเพื่อเจรจากับทางออกกับหน่วยงานของรัฐ ซึ่งผลก็เป็นที่น่าพอใจอีกเช่นกัน นอกจากนี้ในชุมชนหนองแสงยังมีการรวมกลุ่มในด้านต่างๆ อีก เช่น กลุ่มเยาวชนพิทักษ์ไพร กลุ่มสตรี กลุ่มรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มสมาคมชาวไร่อ้อย สมาคมรถสองแถวอำเภอหนองแสง และอื่นๆ อีก ซึ่งมีการอบรมพบปะสังสรรค์กันเป็นระยะๆ กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ ถือได้ว่าเป็นก้าวแรกของการรวมกลุ่มที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งทำให้ประชาชนจากหลายหมู่บ้านหลายตำบลได้มารู้จักสนิทสนมกัน การติดต่อสื่อสารก็สามารถทำได้โดยง่ายในลักษณะตัวต่อตัวปากต่อปาก ดังนั้น เมื่อมีเรื่องหรือมีปัญหกระทบต่อประชาชนในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ประชาชนจึงสามารถรวมตัวกันได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว หรือพร้อมที่จะสนับสนุนกันได้ตลอดเวลาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการนำเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยมาใช้คือวิทยุคลื่นสั้นที่ประชาชนสามารถซื้อหามาใช้

กันได้เอง และที่หน่วยงานราชการต่างๆจัดสรรให้ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการประสานงานราชการ

มีกรณีที่น่าสนใจที่เกิดขึ้นในชุมชนหนองแสง คือการรวมตัวประท้วง เพื่อขับไล่ รองสารวัตรสืบสวน สถานีตำรวจภูธรอำเภอหนองแสง ในช่วงปี พ.ศ. 2536 - 2537 และกรณี การประท้วงการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการดำเนินการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด อุดรธานี เขตอำเภอหนองแสงในปี พ.ศ. 2538 กรณีดังกล่าว น่าจะเป็นตัวอย่างของการศึกษาที่ แสดงให้เห็นถึงสาเหตุของการรวมตัวกันของชาวบ้าน ตลอดจนรูปแบบและวิธีดำเนินการของ การประท้วงซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจของหน่วยงานของรัฐ

คำถามในการวิจัย

การรวมตัวกันของชาวบ้านในการเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหา จะมีสาเหตุ รูปแบบ และกระบวนการในลักษณะใด และการเรียกร้องนั้น ๆ ส่งผลต่อการตัดสินใจของหน่วยงานของรัฐ อย่างไร

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสาเหตุที่ทำให้ประชาชนในชนบทมารวมตัวกันเพื่อประท้วงหน่วยงานของรัฐ
2. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการของการรวมกลุ่มประท้วงของประชาชนในชนบท
3. เพื่อศึกษากระบวนการต่อรองของกลุ่มประท้วง และผลต่อการตัดสินใจของหน่วยงานของรัฐ

ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษานี้ จะศึกษาการรวมตัวเพื่อประท้วงในชุมชนหนองแสง 2 กรณีด้วยกัน เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่กว้างขึ้น โดยจะศึกษาถึงสาเหตุหรือเหตุจูงใจที่ทำให้เกิดการรวมตัว รูปแบบของการรวมตัว และวิธีการในการดำเนินการของกลุ่มผู้ชุมนุมที่ส่งผลกระทบต่อ การตัดสินใจของหน่วยงานของรัฐว่ามีลักษณะร่วมกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

กรณีแรก จะศึกษาการรวมตัวกันของราษฎรบ้านโนนเชียงค้ำ ตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี ณ บริเวณลานหน้าสถานีตำรวจภูธรอำเภอหนองแสง เพื่อทำทนายอำนาจระบบราชการ โดยการชุมนุมขับไล่ธงสารวัตรสืบสวน สถานีตำรวจภูธรอำเภอหนองแสง ในช่วงปี 2536-2537 เนื่องจากความไม่พอใจในการปฏิบัติหน้าที่ไม่ยุติธรรม

กรณีที่สอง จะศึกษาการชุมนุมประท้วงการดำเนินการเลือกตั้ง สมาชิกสภาจังหวัด เขตอำเภอหนองแสง ของราษฎรบ้านนาฝาย ตำบลนาดี อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี ในปี 2538 เนื่องจากความไม่พอใจเจ้าหน้าที่ผู้อำนวยการเลือกตั้งปฏิบัติหน้าที่ด้วยความไม่โปร่งใส จึงทำให้การเลือกตั้งเป็นไปด้วยความไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเข้าใจถึง สาเหตุและรูปแบบของการรวมกลุ่มประท้วง ตลอดจนวิธีดำเนินการของกลุ่มประท้วงที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของหน่วยงานของรัฐ
2. เพื่อทราบถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นของประชาชน

กรอบในการวิเคราะห์

ที่มาของการประท้วง

Piven และ Cloward ได้ศึกษาถึงการยึดการประท้วงเป็นยุทธวิธีในการต่อรองว่าเป็นการแสดงถึงปทัสถานทางการเมือง ซึ่งไม่ใช่ทรัพยากรหรือเครื่องมือของพวกเขาขอสร้างปัญหาและพวกบ้าคลั่งแต่เป็นทรัพยากรหรือเครื่องมือเพียงอย่างเดียวที่มีอยู่ของพวกเขา ซึ่งการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยการรวมกลุ่มประท้วง จะแสดงถึงความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความรู้สึกและพฤติกรรม กล่าวคือ แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงด้านความรู้สึกอย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้

1. การประท้วงแสดงถึงการเลื่อมความชอบธรรมของระบบ กล่าวคือเมื่อมีการประท้วง ความรู้สึกเดิมๆ ที่ประชาชนเคยยอมรับในอำนาจของผู้ปกครอง และความชอบธรรมของระบบก็จะเปลี่ยนแปลงไป โดยจะแสดงถึงความเชื่อใหม่เกี่ยวกับความไม่ยุติธรรมและความผิดพลาดของตัวผู้ปกครองตลอดจนการเอื้ออำนาจโอกาสของระบบนั้น ๆ

2. การประท้วงจะทำให้ความรู้สึกเดิม ๆ ที่เคยยอมรับและเชื่อมั่นในโอกาส ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่ระบบกำหนดให้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้นั้นเปลี่ยนแปลงไป แสดงถึงการริเริ่มที่จะหันไปนิยมในสิทธิ ซึ่งก็คือ ความปรารถนาในการเปลี่ยนแปลง นั่นเอง

3. การประท้วงก่อให้เกิดความรู้สึกถึงศักยภาพแบบใหม่ กล่าวคือประชาชนที่เคยคิดว่าตนเองอ่อนแอ ก็จะกลายมามีความเชื่อว่าตนเองมีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงโชคชะตานั้นได้

ในด้านพฤติกรรม เมื่ออยู่ในสถานการณ์การประท้วงพฤติกรรมมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างน้อยแตกต่างกัน 2 รูปแบบ คือ ประการแรกมวลชนจะแสดงออกถึงความไม่กลัวเกรงหรือไม่ยอมรับ กล่าวฝ่าฝืนกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีเก่า ๆ ที่เคยปฏิบัติมา และกล้าใช้อำนาจกดดันต่อบุคคลที่พวกเขาเคยยอมรับ ประการที่สอง ความไม่เกรงกลัว และไม่ยอมรับดังกล่าว จะแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมร่วมหมู่ ไม่ใช่การแสดงพฤติกรรมส่วนบุคคลอีกต่อไป (Piven and Cloward, 1977:1-5)

การรวมกลุ่มเพื่อประท้วง เป็นการแสดงพฤติกรรมร่วมหมู่ (Collective Action) ซึ่งเป็นธรรมชาติทางการเมือง พฤติกรรมร่วมอาจเกิดขึ้นที่ใดก็ได้ แต่จะไม่มีแบบพฤติกรรมแน่นอนสำหรับใช้ในสถานการณ์หรือมีแต่ก็คลุมเครือ มีการเปลี่ยนแปลงในทัศนะ และคุณธรรมเกิดขึ้นในภาวะที่มีปัญหายุ่งยาก และไม่รู้จะตัดสินใจอย่างไร (บรูม และ เซลส์นิก, 2519: 3-6) ดังนั้นในภาวะที่มนุษย์เผชิญกับปัญหาใดปัญหาหนึ่ง วิธีแรกที่มนุษย์จะใช้ คือชี้ชัดให้เห็นถึงหรือกำหนดจุดมุ่งหมาย ค่านิยมหรือวัตถุประสงค์ จากนั้นก็จัดลำดับความสำคัญขึ้นในจิตใจ แล้วก็จะจัดลำดับของหนทางสำคัญที่จะเป็นไปได้ หรือนโยบายที่จะบรรลุถึงเป้าหมายที่ได้วางไว้แล้วนั้นในการแก้ไข ปัญหา หลังจากนั้นก็จะศึกษาถึงผลได้ผลเสียจากการเลือกนโยบาย ซึ่งต้องให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่วางเอาไว้ให้มากที่สุด (ดาล, 1977: 49)

Binstock และ Ely ได้กล่าวถึงความยากจนที่ก่อให้เกิดความไร้อำนาจ (Powerless) ว่าความยากจนสามารถทำให้มนุษย์ตกอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบ เมื่อเกิดความพยายามที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับองค์กรหรือสถาบันอื่นใดที่มีความซับซ้อน ไม่ว่าจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับนั้นจะเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเพื่อให้ได้รับการตอบสนองของความต้องการ ตลอดจนแม้แต่เพื่อพยายามที่จะต่อสู้ เพื่อปกป้องตนเองก็ตาม (Binstock and Ely, 1971: 2) เกี่ยวกับเรื่องนี้ ลิฟสกี เรียกว่าเป็นกลุ่ม ค่อนข้างไร้อำนาจ (Relatively powerless groups) กลุ่มชนที่ค่อนข้างไร้อำนาจ

ตามทัศนะของ ลิพสกี จึงเป็นกลุ่มที่ขาดทรัพยากรทางการเมืองแบบที่สังคมยอมรับ (Conventional political resources) ที่จะเอื้ออำนวยให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ หรือสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการปฏิบัตินโยบายในทางการเมืองได้ จึงหันมายึดการประท้วงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการต่อรอง (Lipsky, 1972: 158-81) เมื่อใดก็ตามที่กลุ่มประชาชนดังกล่าวประสบกับความทุกข์ยาก ความเจ็บปวด คือเมื่อเกิดปัญหาที่ประชาชนไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพังทางออกที่ดีกว่าหรือเครื่องมือที่ดี ที่ทำให้กลุ่มจะได้รับความสำคัญ ก็คือ การมารวมตัวกันเพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือการประท้วง บรูม และ เซลส์นิก ให้ความเห็นเห็นว่า เมื่อมีการรวมตัวกันก็จะเกิดภาวะแพร่ระบาดทางอารมณ์ ซึ่งเป็นภาวะที่จิตอยู่ในสภาพที่ถูกชักจูงได้โดยง่าย เนื่องจากความตึงเครียดทางอารมณ์ที่มีอยู่หรือในภาวะที่จิตอยู่ในสภาพถูกกระตุ้นได้ง่าย ซึ่งรูปแบบจะมีลักษณะการติดต่อตอบสนองเป็นวงกลมตาข่ายโยงใยซึ่งกันและกัน ซึ่งมักจะเกิดในหมู่ผู้ที่มีประสบการณ์เช่นเดียวกัน ดังนั้นการแพร่ระบาดทางอารมณ์จะทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางจิตได้ มีส่วนช่วยขวัญโดยการสร้างภาวะจิตทั่วไปในหมู่มวลสมาชิกให้พร้อมที่จะเสียสละเผชิญภัยร่วมกันหรืออุทิศตนต่ออุดมการณ์ ทุกคนจะรู้สึกว่าเป็นพรรคพวกเดียวกัน รักใคร่และเห็นอกเห็นใจกัน ซึ่งจะเป็นภาวะที่ทำให้บุคคลอาจจะแสดงความกล้าหาญและแสดงความพยายามอย่างถึงขีดสุด จะเห็นได้ว่าการมารวมตัวกันของชาวบ้านเป็นรูปแบบที่ดีที่สุด มีประสิทธิภาพที่สุด เพราะการรวมตัวกันดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นกลุ่มที่ไม่ใหญ่จนเกินไป ซึ่งทำให้มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น การดำเนินการใด ๆ ก็มักจะประสบผลสำเร็จได้โดยง่ายกว่ากลุ่มใหญ่ ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันแบบห่างเหิน มากคนก็ยิ่งมากความน้อยคนจึงมักจะมีศักยภาพมากกว่า อีกทั้งยังสามารถระดมทรัพยากรต่าง ๆ (Resources Mobilization) มาสนับสนุนกลุ่มได้ดีกว่าเพื่อให้บรรลุถึงผลประโยชน์ร่วม(Collective Good) ซึ่งในบางโอกาสอาจจะมีสมาชิกในกลุ่มบางคนเกิดความเฉื่อยล้าหรือเฉยเมย เพื่อนสมาชิกในกลุ่มก็สามารถใช้มาตรการกดดันทางสังคมนั่นคือความเป็นเพื่อนสถานภาพทางสังคม เกียรติยศ ศักดิ์ศรี เป็นต้น ในการกระตุ้นให้สมาชิกเห็นความสำคัญในหน้าที่ของตัวเอง และหันมาร่วมมือกับกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ร่วมดังกล่าว (Olson, 1965: 53-65) ซึ่งนักคิดต่อมาได้กล่าวเสริมว่า การที่คนจะมีความสนใจและปรารถนาในผลประโยชน์ร่วมเช่นนั้นได้ จะต้องมีการแสดงพฤติกรรมร่วมกัน เกิดการรวมกลุ่ม มีการระดมสมาชิกและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อกระตุ้นให้มวลสมาชิกตระหนักถึงผลประโยชน์ร่วมอันไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ เพราะภาวะเช่นนั้นประชาชนจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานเดียวกัน คือ มีความทุกข์ความเจ็บปวดร่วมกัน มีอุดมการณ์ร่วมกัน และมีความมุ่งมาดปรารถนาเช่นเดียวกัน (Fireman and Gamson, 1979: 8-9)

แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการประท้วงในชุมชนชนบทจะสามารถกระทำได้ ในยุคที่บรรยากาศทางการเมืองที่ค่อนข้างเปิดเอื้ออำนวยให้ แต่ก็ยังถูกจำกัดโดยปัจจัยอื่น ๆ อีกมากมายหลายประการ เช่น โครงสร้างทางสังคมที่ยังไม่เปิดโอกาสให้คนที่มีความสามารถค่อนข้างต่ำในสังคม ทำทนายอานาจรัฐหรือทำการประท้วง ประกอบกับสภาพทางวัฒนธรรมไทยซึ่งไม่นิยมการใช้วิธีการรุนแรง หรือการขู่เข็ญเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ เป็นต้น แต่เมื่อประชาชนในชนบทรู้สึกว่าคุณค่าตนเองไม่ได้รับความยุติธรรมจากระบบสังคม หรือรู้สึกว่าคุณค่าตัวเองด้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ ก็จำเป็นที่จะต้องหันไปใช้เครื่องมือที่สามารถสร้างความชอบธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะแสดงผลทั้งทางตรงและทางอ้อมในการที่จะไปบีบบังคับกลุ่มเป้าหมายหรือทำทนายอานาจรัฐ ซึ่งก็คือความพยายามที่จะก่อให้เกิดอำนาจแก่กลุ่มของตน เพื่อให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของรัฐได้

การขาดโอกาสและอำนาจทางการเมืองในชุมชนชนบท มิได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือมิได้เกิดจากการที่ประชาชนเพิกเฉย ละเลยแบบก้มหน้ายอมรับในโชคชะตาที่ตนเองเกิดมาแล้ว แทบจะเรียกได้ว่าไม่มีทรัพยากรที่จะเอื้อโอกาสและก่อให้เกิดอำนาจทางการเมืองได้เลย ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับวิธีการหรือช่องทางในการกระจายทรัพยากรทางการเมืองภายในระบบการเมือง และความชำนาญในการนำทรัพยากรนั้น ๆ มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย ซึ่งในแต่ละระบบการเมืองย่อมมีวิธีและรูปแบบในการกระจายทรัพยากรทางการเมืองที่แตกต่างกันออกไป และทรัพยากรทางการเมืองที่กล่าวถึงนั้น อาจจะได้แก่ ความรู้ การศึกษา รายได้ ความมั่งคั่ง เกียรติยศ ชื่อเสียง การเข้าถึงสื่อมวลชน ตลอดจนความสามารถในการควบคุมและใช้กองกำลังตำรวจและทหาร เป็นต้น ดังนั้นในแต่ละประเทศ แต่ละระบบการเมืองย่อมจะมีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านวิธีการ รูปแบบและปริมาณของการกระจายทรัพยากรทางการเมือง หรือแม้ในประเทศเดียวกัน ระบบเดียวกัน แต่ต่างชุมชน ต่างสังคมก็ย่อมจะมีความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรทางการเมืองที่แตกต่างกัน ตลอดจนมีความชำนาญในการนำทรัพยากรไปใช้ก่อให้เกิดอำนาจทางการเมืองได้แตกต่างกันไปด้วย (Dahl, 1991:74-76)

ดังนั้น ในภาวะที่ประชาชนมีความเหลื่อมล้ำในด้านโอกาสและอำนาจทางการเมืองเกิดขึ้น ก็จะมีการแสวงหาและสร้างโอกาสและอำนาจในทางการเมืองให้แก่ตนเองและกลุ่ม โดยอาศัยปัจจัยหรือแหล่งที่ก่อให้เกิดอำนาจ 3 ปัจจัย ดังที่ Robert Bierstedt (1974 :220-241) ได้ศึกษาไว้ คือ

1. อำนาจ มาจากความสามารถในการควบคุมหรือได้รับการสนับสนุนจากคนจำนวนมาก ๆ หรือได้รับการสนับสนุนจากคนที่เป็นเสียงส่วนใหญ่ในสังคม เนื่องจากยังมีจำนวนคนมาก

เท่าใดก็ยังส่งเสริมให้มีอำนาจมาก เช่น คนสองคนย่อมจะสามารถบังคับ ให้คนเพียงคนเดียว กระทำตามที่พวกเขาปรารถนาได้ แล้วถ้าคนเป็นจำนวนสิบ ๆ คนก็ย่อมจะมีความสามารถที่จะ กระทำเช่นนั้นได้ง่ายมากยิ่งขึ้น การที่จะสังเกตเห็นพลังอำนาจที่เกิดมาจากความเป็นส่วนใหญ่ ของสังคมที่มีประสิทธิภาพ จะปรากฏชัดเจนเมื่อวิเคราะห์ถึงกระบวนการแสดงสิทธิในการ ออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง ซึ่งหากพรรคการเมืองใดที่มีศักยภาพและสามารถครองใจคนส่วนใหญ่ ในสังคมได้ ก็ย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะได้รับเลือกได้รับการสนับสนุนและส่งผลให้สามารถก่อตั้ง รัฐบาลได้

2. อำนาจ มาจากความเป็นองค์กรที่เข้มแข็งและมีระเบียบวินัย กล่าวคือ ถึงแม้ว่า จะมีอำนาจจากการมีผู้สนับสนุนจำนวนมากหรือครองใจเสียงส่วนใหญ่ในสังคมได้ แต่ถ้าหากขาด ความเป็นองค์กร ไร้ระเบียบวินัยแล้ว ก็ย่อมจะขาดเสถียรภาพ ซึ่งในสถานการณ์เช่นนั้น แม้ว่าจะมี กลุ่มที่เล็กกว่าแต่กลับมีความเป็นองค์กรและมีระเบียบวินัยสูงกว่าก็จะสามารถควบคุมคนส่วนใหญ่ ที่ขาดความเป็นองค์กรได้เช่นกัน ดังนั้น นอกจากจะเป็นเสียงส่วนใหญ่หรือเป็นกลุ่มที่ได้รับการ สนับสนุนจากเสียงส่วนใหญ่แล้ว ยังต้องมีความเป็นองค์กรและมีระเบียบวินัยสูงอีกด้วย ซึ่งหาก ปรากฏว่ามีกลุ่มใดที่ประกอบไปด้วย 2 ปัจจัยนี้แล้ว ย่อมเป็นกลุ่มที่มีประสิทธิภาพถึงขนาด อาจเรียกได้ว่า เป็นกำลังทางสังคมที่มีพลังอำนาจมากที่สุดในโลกก็ได้

3. อำนาจ มาจากทรัพยากร อันหมายถึง หลายสิ่งหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเงิน เครดิต ทรัพย์สินสมบัติ ความรู้ความชำนาญ ความฉลาด อาวุธตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่ง ถึงแม้กลุ่มต่างๆ อาจจะมีจำนวนสมาชิกเสียงสนับสนุนจำนวนมากและมีความเป็นองค์กรสูงอยู่แล้ว แต่ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรและความชำนาญในการนำทรัพยากรนั้นๆมาใช้ ก็จะทำให้ กลุ่มมีความแตกต่างกัน เช่น กลุ่ม 2 กลุ่มมีจำนวนและเสียงสนับสนุนเท่า ๆ กัน และทั้ง 2 กลุ่มนั้น มีความเป็นองค์กรสูงเท่ากันอีกด้วย แต่กลุ่ม ทั้ง 2 กลับมีโอกาและมีศักยภาพในการเข้าถึง ทรัพยากรทางการเมืองที่แตกต่างกัน หรือแม้จะสามารถครอบครองทรัพยากรได้เท่าเทียมกัน ก็ยัง อาจจะไม่เชื่อมสัมพันธ์กันในด้านความชำนาญในการนำทรัพยากรไปก่อให้เกิดอำนาจทางการเมือง ซึ่งจะ ส่งผลให้กลายเป็นผู้มีพลังอำนาจทางการเมืองเหนือกว่ากลุ่มอื่น ๆ

การรวมกลุ่มเพื่อประท้วงในชนบท มักจะมีสาเหตุมาจากปัญหาของประชาชนที่เกิดมี ความทุกข์ความเจ็บปวดร่วมกัน เกิดความไม่พอใจ จึงมารวมตัวกัน โดยมีความมุ่งมาตปรารถนา ร่วมกัน คือเพื่อให้ได้รับการแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่านอกจากความไม่พอใจในสถานะภาพ ความเป็นอยู่หรือความทุกข์ จะเป็นสาเหตุของการรวมกลุ่มแล้วยังแสดงให้เห็นถึงความพยายาม

ในการระดมปัจจัยที่จะก่อให้เกิดอำนาจ ทั้ง 3 ประการดังกล่าวหรืออย่างน้อยก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการระดมผู้ร่วมชุมนุม ทั้งนี้เพราะ ปกติมนุษย์ทั่วไปจะชอบอยู่กับบ้านเฉยๆไม่ชอบยุ่งเกี่ยวกับสังคมการเมืองแล้วทำไมจึงละทิ้งความเป็นส่วนตัวเพื่อมาร่วมในกลุ่ม ทั้งๆที่เต็มไปด้วยความเสี่ยงต่อชีวิต เสี่ยงต่อการสูญเสียอิสรภาพตลอดจนการสูญเสียทรัพย์สิน โดยคาดหวังเป้าหมายหรือผลประโยชน์ร่วมที่มีความไม่แน่นอน (Scott,1990:118) Oberschall เห็นว่าการที่ประชาชนเกิดแรงจูงใจให้มาแสดงพฤติกรรมร่วมกัน โดยไม่สนใจชีวิตความทุกข์สบายส่วนตัวและยึดเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์โดยรวม ก็เพราะความปรารถนาถึงสวัสดิการสังคมอันจะนำมาซึ่งความมั่นคงผาสุกของตน ซึ่งการที่จะได้มาจะต้องผ่านกระบวนการ ที่สำคัญที่สามารถเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับอำนาจและโครงสร้างทางการเมืองให้ได้ (Oberschall, 1973, cited in Scott , 1990: 119) ดังนั้น กระบวนการของการประท้วงจึงมีความจำเป็นที่ต้องอาศัย ผู้นำหรือแกนนำที่มีประสิทธิภาพและสามารถระดมทรัพยากรมนุษย์ให้มาร่วมในกลุ่มได้ ตัวผู้นำจะต้องมีภาวะผู้นำสูง (Leadership) ซึ่งถือว่าเป็นศิลปะอย่างหนึ่งในการใช้อิทธิพลเหนือผู้อื่น เพื่อให้เกิดความร่วมมือและปฏิบัติตามที่ตนต้องการ โดยยุทธวิธีที่ผู้นำอาจเลือกใช้เพื่อให้สมาชิกเกิดความคล้อยตามนั้นมีมากมาย เช่น การให้คำแนะนำ การพูดชักชวน การโฆษณา การแสดงออกถึงความเชื่ออาทรต่อผู้อื่น ความเป็นแบบอย่างหรือสัญลักษณ์แก่ผู้อื่น เป็นต้น (Teard , 1935: 33-52)

เรื่องการระดมทรัพยากรมนุษย์ดูเหมือนจะเป็นเรื่องยากที่สุด เพราะการที่ปัจเจกบุคคลจะเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ ยังต้องขึ้นอยู่กับโอกาสในทางการเมืองซึ่งมีปัจจัยกำหนด นั่นคือ แบบแผนทางวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคมการเมือง และพฤติกรรมส่วนบุคคล ซึ่งหมายถึง การรับรู้และแรงจูงใจ เป็นต้น (Andrian and Apter , 1995: 1-10) นอกจากนี้การระดมทรัพยากรยังอาจหมายรวมถึงความสามารถในการระดมพันธมิตรและยุทธวิธีในการดำเนินกระบวนการของการประท้วง อีกด้วย

กลุ่มประท้วง กระบวนการประท้วง และการโต้ตอบของกลุ่มเป้าหมายการประท้วง

เกี่ยวกับเรื่องนี้ Michael Lipsky ได้สร้างตัวแบบหรือกรอบทฤษฎีที่สามารถนำมาปรับวิเคราะห์หรืออธิบาย การชุมนุมประท้วงของประชาชนในชุมชนหนองแสงและการโต้ตอบของหน่วยงานของรัฐในรูปแบบต่างๆ ได้ดี คือ การที่ถือว่าประชาชนผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นกลุ่มหรือเรียกว่า " กลุ่มค่อนข้างไร้อำนาจ "(Relatively Powerless Groups) (Lipsky,1972:158-81)

ลีฟสกี เรียกประชาชนกลุ่มที่มีลักษณะดังกล่าวว่า กลุ่มค่อนข้างไร้อำนาจ อันหมายถึงกลุ่มซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นๆหรือหน่วยอื่นๆในสังคมแล้ว เป็นกลุ่มที่ขาดทรัพยากรทางการเมืองแบบที่สังคมยอมรับ (Conventional Political Resources) เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการต่อรอง หรือเรียกร้องสิทธิ กลุ่มที่ ลีฟสกี เรียกว่า กลุ่มค่อนข้างไร้อำนาจ อาจจะเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า กลุ่มด้อยอภิสิทธิ์ คือขาดทรัพยากรทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพ มีการศึกษาและรายได้ต่ำ ประกอบกับมีข้อจำกัดในด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะในด้านการยื่นคำร้องทุกข์หรือการร้องเรียนที่ยากจะบรรลุเป้าประสงค์ได้โดยง่าย ดังนั้น เมื่อได้รับความไม่ยุติธรรม จึงหันมารวมตัวกันใช้การประท้วงเป็นทรัพยากรทางการเมือง เพื่อบีบบังกลุ่มเป้าหมายให้ดำเนินการตอบสนองเป้าประสงค์ของกลุ่ม

จากการที่ชุมชนชนบทส่วนใหญ่เป็นชุมชนเกษตรกรรม ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนาเป็นหลัก เป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่ประชากรมีการศึกษาและรายได้ต่ำ และเป็นกลุ่มที่ขาดทรัพยากรทางการเมืองแบบที่สังคมยอมรับ จึงถือได้ว่าเป็นกลุ่มค่อนข้างไร้อำนาจหรือกลุ่มด้อยอภิสิทธิ์ นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนที่เวียนว่ายอยู่ในระบบอุปถัมภ์คือ เป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ (Patron - Client relationship) พอกล่าวถึงสังคมอุปถัมภ์แล้วย่อมรู้สึกถึงความไม่ดีที่มีอยู่ในนั้น ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ กล่าวถึงการศึกษารายชื่อของ โกลด์แมน (Goldmann) เกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ซึ่งประกอบด้วยการใช้ความอุปถัมภ์แต่เพียงส่วนน้อยพร้อมอยู่ด้วยความสัมพันธ์ที่ซูดรีดเป็นส่วนใหญ่ แต่เนื้อหาที่ปรากฏออกมาภายนอกจะมีแต่ด้านอุปถัมภ์โดยทุกข้อสังเกตจะถูกซูดรีดเอาไว้ข้างใน (กาญจนา แก้วเทพ, 2527: 8-9) ชุมชนชนบทจึงมีจิตสำนึกในแง่ลบเพราะถูกตีกรอบโดยประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้เป็นชนชั้นที่มีจิตสำนึกล่าหลัง เมื่ออยู่ในภาวะปกติก็จะยอมจำนนต่อระบบที่เป็นอยู่ ต่อเมื่ออดทนต่อไปไม่ไหวก็จะหาทางออกเป็นส่วนตัว อย่างมากที่สุดก็อาจจะระเบิดความโกรธร่วมกันออกมาเป็นกลุ่มประท้วง ซึ่ง กาญจนา แก้วเทพ ยังได้กล่าวถึงการศึกษาของ โบรเชอซ์ (Brocheux) เกี่ยวกับกลุ่ม Populism ที่เชื่อถือในพลังจิตสำนึกของชาวนาว่ามีความสามารถที่จะปลดปล่อยตนเอง มีความสามารถที่จะแต่งตั้งและต่อสู้เพื่อตนเองได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2527: 33) จึงเกิดความพยายามที่จะรวมตัวกันยึดการประท้วงเป็นเครื่องมือในที่สุด

การรวบรวมกำลัง เป็นการใช้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เพื่อกำหนดผลที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจในสถานการณ์ แรงจูงใจผสม ซึ่งเกี่ยวข้องกัน 2 หน่วย การรวมกลุ่มกันในชุมชนหนองแสง เพื่อประท้วงก็จะมีรูปลักษณะคล้ายดังกล่าว แต่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่มีขนาด

ไม่ใหญ่จนเกินไป ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น เนื่องจากมีฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมคล้ายคลึงกัน จึงทำให้การดำเนินการใด ๆ มักจะประสบผลสำเร็จโดยง่ายกว่ากลุ่มใหญ่ ๆ ที่มีสมาชิกมากมายและมีความสัมพันธ์กันแบบห่างเหิน กลุ่มที่มีน้อยคนและมีความใกล้ชิดสนิทสนมมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมคล้ายคลึงกันจึงมีศักยภาพมากกว่า อีกทั้งยังสามารถระดมทรัพยากรต่าง ๆ ได้ดีมีประสิทธิภาพกว่า

นอกจากนี้ กลุ่มที่มีความเหนียวแน่นสูง (Group Cohesiveness) สมาชิกจะมีความพึงพอใจต่อกลุ่ม (Satisfaction) มากกว่าสมาชิกของกลุ่มที่ไม่มีความเหนียวแน่น นอกจากนี้ กลุ่มที่มีความเหนียวแน่นจะมีลักษณะของความเป็นมิตร ความร่วมมือกัน ความดึงดูดระหว่างบุคคลและอื่นๆ ในทำนองเดียวกัน ซึ่งแสดงถึงความเหนียวแน่นของกลุ่มและจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อสมาชิกที่จะทำตามความคาดหวังของกลุ่ม และสมาชิกจะถูกจูงใจให้มีการตอบสนองในทางบวกต่อบุคคลอื่นในกลุ่ม ดังนั้น กลุ่มที่มีความเหนียวแน่นสูงจะมีอิทธิพลในทางสังคมสูงตามไปด้วย และสมาชิกของกลุ่มผู้ถูกดึงดูดต่อกลุ่มจะทำงานด้วยความอดทนมากกว่า เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ ผลผลิตของกลุ่มจะสูงขึ้น สมาชิกจะมีแรงจูงใจที่จะอยู่ในกลุ่มสูง จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่สมาชิกของกลุ่มที่มีความเหนียวแน่นสูง จะมีความตั้งใจในการทำกิจกรรมของกลุ่มมากกว่า เขามักจะไม่ขาดการประชุมกลุ่ม เขามีความสุขเมื่อกลุ่มประสบความสำเร็จ และเสียใจเมื่อเกิดความล้มเหลว (โยธิน ศันสนยุทธ, 2526: 163-71) ดังนั้น กลุ่มเล็กๆ จึงมีทั้งศักยภาพและประสิทธิภาพมากกว่า แต่จำนวนสมาชิกและขนาดของกลุ่มย่อมขึ้นอยู่กับจุดประสงค์หรือเป้าหมายของกลุ่ม ทั้งนี้ เนื่องจากงานบางประเภทจำเป็นต้องใช้คนพอดีๆ คือไม่เยอะจนเกินไปจึงจะมีประสิทธิภาพ ซึ่งถ้าใช้คนมากจนเกินไป คนจะล้างาน ขาดแรงจูงใจ และกลุ่มจะขาดประสิทธิภาพ นอกจากนี้ กลุ่มที่ใหญ่มากๆ มีสมาชิกจำนวนมากๆ อาจจะทำให้เกิดกลุ่มย่อยๆ ขึ้นภายในกลุ่มก็ได้ (Williamson, 1982: 1-24)

การประท้วงในชุมชนชนบท เป็นการรวมกลุ่มของประชาชนที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสังคมคล้ายๆ กัน ดังนั้น ถึงจะมีสมาชิกเข้าร่วมในกลุ่มเกือบพันคน ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ ตรงกันข้าม ที่ถือว่าการรวมกลุ่มเช่นนั้น เป็นการรวมกลุ่มในเฉพาะวงสังคมที่ไม่มีความหลากหลายหรือไม่มีลักษณะที่แตกต่างกันมากมายภายในกลุ่ม จึงถือว่าเป็นการรวมกลุ่มขนาดเล็กของประชาชนเพื่อกดดัน และเคลื่อนไหว เนื่องจากความคับข้องใจ และความไม่พอใจในการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐ โดยจะอาศัยการสร้างความชอบธรรมให้แก่วิธีการของ

กลุ่ม หรือสร้างความชอบธรรมให้การประท้วง โดยอาศัยการสร้างเรื่องหรือชูประเด็นให้สำคัญขึ้นมา ซึ่งส่งผลดีแก่การรวมกลุ่มประท้วง ที่เห็นได้อย่างชัดเจน 3 ประการ คือ

1. การชูประเด็นให้สำคัญขึ้นเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่การประท้วง เพื่อให้ประชาชนทั่วไปยอมรับถึงความชอบธรรมของการประท้วง และเรียกร้อง โดยใช้การแจกใบปลิว และกระป๋องข่าวผ่านนักข่าวท้องถิ่น ซึ่งเป็นทั้งผู้สื่อข่าว และนักจัดรายการวิทยุเพื่อจะเป็นสื่อติดตามสถานการณ์ และรายงานความเคลื่อนไหวให้ประชาชนโดยทั่วไปได้ทราบ ถึงแม้ กลุ่มผู้ประท้วงจะมีข้อจำกัดด้านอื่น ๆ ในการใช้สื่อเพื่อสร้างความชอบธรรม อันเป็นกรอบโครงสร้างทางสังคมไทย ในขณะนั้นด้วย

2. การสร้างข่าวให้สำคัญคือให้มีการกระจายข่าวถึงสาเหตุที่นำมาซึ่งการประท้วง อันเป็นการแสดงถึงความสำคัญที่ก่อให้เกิดการประท้วง และอำนวยความสะดวกในการระดมพันธมิตร ตลอดจนทรัพยากรสนับสนุนด้านอื่น ๆ เช่น รถยนต์ เครื่องขยายเสียง น้ำดื่มหรือแม่แต่วิทยุคลื่นสั้น ติดตามตัวที่พอจะหาหีบยืมได้บ้างในเวลานั้น เป็นต้น

3. การชูประเด็นการประท้วงให้แพร่กระจาย เป็นการเร่งช่องทางการสื่อสาร เพื่อให้ผู้มีอำนาจที่มีความสามารถในการดำเนินการทางสังคมและการเมือง และผู้เข้าใจถึงเหตุผลของการเรียกร้องและเป็นผู้มีอิทธิพล ในการประสานการดำเนินการกับหน่วยงานของรัฐ ในระดับที่สูงขึ้นไป ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้ง เพื่อให้มีการดำเนินการบางอย่างในอันที่จะตอบสนองเป้าประสงค์ของกลุ่มผู้ประท้วง ซึ่งเป็นการตอบสนองในทางบวก

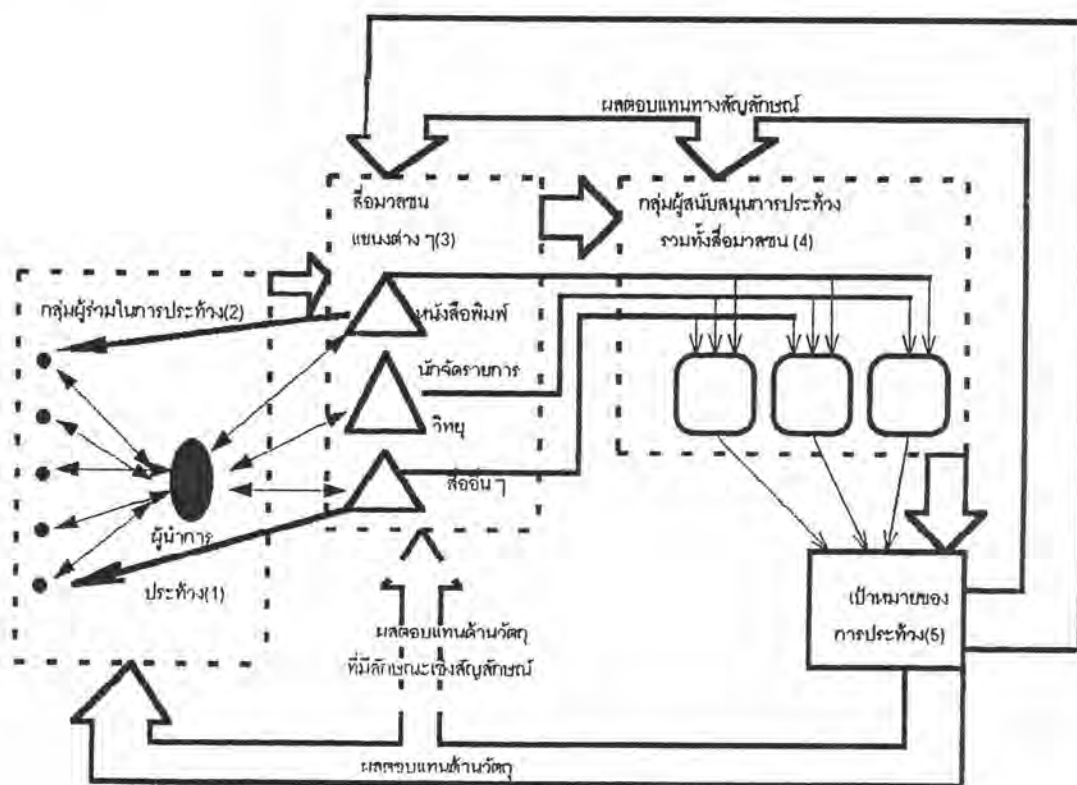
ถ้าแบ่งตามการวิเคราะห์ของ ลิฟสกี แล้ว จะเห็นได้ว่า เรื่องกระบวนการประท้วง ในชนบทแบ่งกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการประท้วง ออกเป็น 5 กลุ่มด้วยกัน (ลิฟสกี , 1968 อ้างถึงใน มนตรี เจนวิทย์การ, 2526 : 10-11) คือ

- 1) กลุ่มประชาชนผู้นำการประท้วง ในกรณีต่าง ๆ
- 2) กลุ่มประชาชนผู้เข้าร่วมในการประท้วง ได้แก่กลุ่มประชาชนทั่วไปในสังคมหมู่บ้าน
- 3) สื่อมวลชน อันได้แก่ นักข่าวท้องถิ่น และนักจัดรายการวิทยุ ตลอดจนสื่ออื่นๆ
- 4) กลุ่มพันธมิตรที่ให้การสนับสนุน เช่น สมาคม ชมรมต่าง ๆ หรือข้าราชการอื่น ๆ ที่เห็นด้วยกับประเด็นการ เรียกร้อง เป็นต้น
- 5) กลุ่มเป้าหมายของการประท้วง

Gamson ได้แบ่งกลุ่มที่เกี่ยวข้องในกระบวนการประท้วงเอาไว้คล้ายคลึงกับ ลิฟสกี แต่ในทัศนะของ Gamson (Gamson, 1975: 14-16) กลุ่มที่เกี่ยวข้องในกระบวนการประท้วง จะแบ่งเป็น 4 กลุ่ม เท่านั้น คือ

- 1) กลุ่มประท้วง หรือกลุ่มทำทนาย
- 2) กลุ่มเป้าหมายของการใช้อิทธิพล
- 3) กลุ่มเป้าหมายของการระดม
- 4) กลุ่มผู้ได้รับประโยชน์จากการประท้วง

ภาพที่ 1 รูปแบบการประท้วงของประชาชนในชุมชนชนบท

ดัดแปลงจาก: Schematic representation of the process of protest by relatively powerless groups (Lipsky, 1972: 162)

จากภาพที่ 1 ลิฟสกี ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการประท้วงของกลุ่มที่ค่อนข้างไร้อำนาจว่าจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ ถ้าปราศจากการร่วมมือของกลุ่มพันธมิตรอื่นๆ และสื่อมวลชน แม้ว่าผู้นำการประท้วงจะสามารถระดมผู้เข้าร่วมประท้วงได้มากก็ตาม การใช้สื่อมวลชน ไม่ว่าจะเป็นนักข่าว นักจัดรายการวิทยุ หรืออื่นๆ เป็นผู้พูดประเด็น จะทำให้การร้องเรียนมีความสำคัญขึ้น

ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากหน้าที่หนึ่งที่สำคัญของสื่อมวลชนในระบบการเมือง นอกจากจะเป็นสื่อกลางเพื่อความเข้าใจร่วมกันระหว่างรัฐบาลกับสาธารณะชน หรือทำหน้าที่ในการเป็นสื่อเพื่อความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา หรือทำหน้าที่ในการเป็นเครื่องมือที่จะตรวจสอบและควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาลแล้ว แม็คคอมบส์ และ ชอร์ ได้กล่าวไว้ว่า หน้าที่ในการกำหนดเรื่องพิจารณา (agenda setting function) ของสื่อมวลชนก็เป็นสิ่งที่สำคัญมากโดยความที่สื่อมวลชนเอาใจใส่ต่อประเด็นปัญหาบางอย่างและละเลยปัญหาอื่น ๆ ก็ย่อมจะมีผลต่อมติมหาชน เพราะเมื่อสื่อมวลชนให้ความเอาใจใส่มาก ประเด็นนั้นก็จะเป็นที่คุ้นเคยมากยิ่งขึ้นจากสาธารณะชน และเป็นที่รับรู้ว่ามีมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นหลังจากที่เวลาผ่านไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง ส่วนสิ่งที่ได้รับความเอาใจใสน้อยกว่าก็จะตกอยู่ในสภาพตรงกันข้าม (McCombs, M.E. and Shaw, D. L. อ้างถึงใน ระวีวรรณ ประกอบผล, 2527: 29-34) ดังนั้น ประเด็นการร้องเรียนในชนบทเมื่อได้รับการเอาใจใส่จากสื่อมวลชนในท้องถิ่นจึงทำให้ได้รับความสนใจจากสาธารณะชน และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ การประท้วงยังจะได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มพันธมิตรอื่น ๆ ซึ่งอาจได้แก่ กลุ่มชมรมรถสองแถว กลุ่มสมาคมชาวไร่อ้อย กลุ่มพลังมวลชน และกลุ่มชมรมครูชนบท เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นอกจากการระดมกลุ่มผู้สนับสนุนแล้ว กลุ่มผู้ประท้วงยังจะต้องแก้ไข ปัญหาจากการที่หน่วยงานของรัฐหรือเป้าหมายของการประท้วงที่กลัวจะเสียผลประโยชน์จากการประท้วงจะสร้างกลุ่มต่อต้านการประท้วงขึ้นมา จนอาจกลายมาเป็นการประท้วงซ้อนประท้วง ซึ่งก็อาจจะได้แก่ การที่หน่วยงานของรัฐไประดมประชาชนผู้ไม่เห็นด้วยกับการประท้วงมาสนับสนุนฝ่ายตน ดังนั้น การวิเคราะห์การศึกษานี้ จึงต้องนำการสร้างพันธมิตร และการสร้างกลุ่มต่อต้านเข้ามาพิจารณาด้วย

การวิเคราะห์กระบวนการประท้วงในชุมชนหนองแสง ขึ้นต่อไป ก็คือ การได้ตอบของกลุ่มเป้าหมายของการประท้วง นั่นคือ หน่วยงานของรัฐซึ่งจะสามารถวิเคราะห์ได้เป็นสองส่วน คือ รูปแบบการได้ตอบของหน่วยงานของรัฐ และผลจากการได้ตอบที่ประชาชนที่เข้าร่วมการประท้วงได้รับ ซึ่ง ลิฟส์กี กล่าวไว้ว่า รูปแบบการได้ตอบของหน่วยงานของรัฐมีอยู่ 6 รูปแบบด้วยกัน (ลิฟส์กี อ้างถึงใน มนตรี เจนวิทย์การ, 2526: 13-14) ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ คือ

1. กลุ่มเป้าหมายการประท้วงอาจจะพยายามสร้างความพอใจให้ผู้ประท้วงในลักษณะที่เป็นเพียงผลตอบแทนทางสัญลักษณ์ เช่น การพยายามทำให้กลุ่มผู้ประท้วงเข้าใจ หรือรับรู้

กำลังมีการดำเนินการแล้วอย่างใดอย่างหนึ่งหรือกำลังมีการเริ่มเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือนโยบาย ที่เป็นการตอบสนองอย่างเป็นระบบต่อการประท้วง

2. กลุ่มเป้าหมายการประท้วง อาจจะสร้างความพอใจในแง่ผลตอบแทนด้านวัตถุ พอเป็นพิธีโดยจะพิจารณาตอบสนองการประท้วงเป็นกรณีย่อย ๆ ไป แต่ไม่ตอบสนองข้อเรียกร้อง ทั้งหมด

3. กลุ่มเป้าหมายการประท้วง อาจจะจัดการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงโครงสร้าง ภายในขององค์กรที่เป็นเป้าแห่งการโจมตีเสียใหม่ เพื่อที่จะหยุดยั้งมิให้การประท้วงมีพลังมากขึ้นไปโดยระดมกำลังเพื่อแก้ไขปัญหบางอย่าง ที่อาจจะมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป อันมีสาเหตุ มาจากการประท้วง

4. กลุ่มเป้าหมายการประท้วง พยายามทำให้เห็นว่าถูกจำกัดในการดำเนินการที่จะ ปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของผู้ประท้วง ซึ่งหมายความได้ 2 อย่างคือ ทำให้ดูเหมือนว่าผู้ประท้วง เสนอข้อเรียกร้องไม่มีเหตุผล หรือเป็นผู้มีความตั้งใจดี แต่ไม่เข้าใจปัญหาด้านการบริหารงาน

5. กลุ่มเป้าหมายการประท้วง อาจจะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมากมายและเหนือกว่า ในการทำลายความเชื่อถือของผู้นำและองค์กรของผู้ประท้วง เช่น การใช้สื่ออื่น ๆ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ หรือแม้แต่การใช้เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือกลุ่มประชาชนเช่นเดียวกับกลุ่มผู้ประท้วง พยายามกล่าวหาว่า ผู้นำหรือองค์กรของผู้ประท้วงเป็นเพียงคนกลุ่มน้อยไม่มีคนส่วนใหญ่ให้การ สนับสนุน มีพฤติกรรมที่ผิดกฎหมาย หรือเป็นพวกกวนบ้านกวนเมือง พวกเอียงซ้าย เป็นต้น

6. กลุ่มเป้าหมายการประท้วงอาจจะเลื่อนการดำเนินการออกไป โดยหวังว่าการเลื่อน การพิจารณาปัญหาออกไป จะช่วยลดแรงกดดันและถ่วงการที่จะต้องให้สัญญาที่ชัดเจนลงไป ให้ล่วงเวลาไปสักช่วง

การประท้วงในชุมชนหนองแสงจะใช้กรอบการวิเคราะห์ การโต้ตอบของหน่วยงาน ของรัฐต่อการประท้วงมาพิจารณาว่า กลุ่มเป้าหมายของการประท้วง คือหน่วยงานของรัฐที่ได้โต้ตอบ ต่อการประท้วงในรูปแบบใดบ้าง

สำหรับผลการโต้ตอบของรัฐนั้น ลิฟสกี ได้แบ่งผลตอบแทนที่กลุ่มประท้วงจะได้รับ ออกเป็น ผลตอบแทนที่เป็นเพียงสัญลักษณ์ และผลประโยชน์ที่จับต้องได้ (Symbolic and tangible or material rewards) ซึ่ง แกมสัน เรียกว่า “ผลประโยชน์ใหม่” (New advantage)

(Gamson, 1975:29) หรือที่ ออลสัน ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า เมื่อกลุ่มดำเนินการกิจกรรมใด ๆ จะมีการกระตุ้นกันโดยสมาชิกในกลุ่ม ให้เห็นความสำคัญในหน้าที่ของตนเองให้หันมาร่วมมือกับกลุ่มเพื่อ “ผลประโยชน์ร่วม” (Collective Good) (Olson, 1965: 53-65) กล่าวคือ ในกระบวนการประท้วงนั้น หากว่า ได้ผลหรือบรรลุตามเป้าประสงค์ของกลุ่ม ก็จะทำให้กลุ่มประท้วงอยู่ในฐานะที่แตกต่างจากเดิม คือ ได้ประโยชน์ใหม่ หรือผลประโยชน์ร่วม ดังกล่าว

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องวิเคราะห์ก็คือในการประท้วงในชนบทนั้นประชาชนได้ผลประโยชน์ใหม่อะไรบ้างจากการประท้วง มากน้อยเพียงใด เช่น ได้รับการยอมรับหรือไม่ กล่าวคือ การประท้วง ผู้นำและองค์กรการประท้วงได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการหรือไม่ ได้ผลตอบแทนจากการที่หน่วยงานของรัฐยอมเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการบริหาร หรือการบริหารบุคคลในองค์กรหรือไม่ อย่างไร เพราะสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้สามารถอธิบายได้ว่าการประท้วงในชุมชนหนองแสงนั้นประสบผลสำเร็จ หรือล้มเหลวหรือได้ผลทั้งสองทางผสมกันไป

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชนบท

การรวมกลุ่มประท้วงของประชาชนในชนบท นอกจากจะเป็นการลุกขึ้นท้าทายอำนาจรัฐโดยผ่านหน่วยงานราชการแล้ว ยังสามารถวิเคราะห์ได้อีกว่าเป็นความพยายามที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์ใหม่ หรือผลประโยชน์ร่วมของกลุ่มประชาชน ซึ่งการลุกขึ้นท้าทาย อำนาจของระบบราชการทั้ง 2 กรณี ในชุมชนหนองแสงนั้น ถือว่าเป็นก้าวใหม่ในทางการเมืองของประชาชนในชนบทที่ไม่เคยมีมาก่อน เดิมทีประชาชนในชนบทจะเป็นผู้ถูกปกครอง (Ruled) ซึ่งอยู่ใต้อำนาจของผู้ปกครอง (Ruler) ที่ดี ทั้งนี้นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ระบบการเมืองของไทยได้เปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบที่เรียกกันว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย ๆ” ในลักษณะที่ส่วนใหญ่แล้ว เป็นการปกครองของกลุ่มข้าราชการ โดยกลุ่มข้าราชการ และเพื่อกลุ่มข้าราชการ หากแต่มีการสลับฉากด้วยการมีรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญ และมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนบ้างเป็นครั้งคราวเท่านั้น (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2532: 1-23) นอกจากนี้ ระบบราชการไทยยังนับว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์ ที่มีอิทธิพลครอบงำการเมืองไทยมาโดยตลอด ซ้ำยังปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไทย ๆ ที่มีลักษณะอำนาจนิยมนิยมระบบเจ้านายกับลูกน้อง ยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ มีการจัดลำดับฐานะในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม มีความเชื่องช้า ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

มองโลกในแง่ร้าย ขาดความไว้วางใจผู้อื่น รักสงบและการประนีประนอม ต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนส่งผลให้ประชาชนคนไทยมีพฤติกรรมในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อระบบนัก

เกี่ยวกับเรื่องนี้ เกเบรียล อัลมอนต์ ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ระบบการเมือง ทุก ๆ ระบบมีรากฐานอยู่ที่แนวทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นผลที่การฝึกอบรมมีต่อการแสดงออก ทางการเมืองแต่ละระบบนั้น อันที่จริงแล้วมิได้เป็นผลผลิตของสิ่งที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมาย รัฐธรรมนูญ หรือคำสั่งของผู้ปกครอง เท่ากับเป็นภาพสะท้อนของสิ่งที่อยู่ลึกลงไปกว่า อันได้แก่ วัฒนธรรมจารีตประเพณีและความรู้สึกนึกคิดของคนในประเทศนั้น สิ่งที่เป็นผลผลิต รวมของพลังดังกล่าวนี้ ก็คือ วัฒนธรรมการเมือง (Almond, 1956 อ้างถึงใน กมล สมวิเชียร, 2516: 39) ต่อมา Almond และ Powell (1966: 50-72) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง Political Culture ให้เห็นชัดเจนขึ้น โดยเสนอว่า วัฒนธรรมทางการเมืองนั้นเป็นความรู้สึกหรือ การอบรมที่คนแต่ละคนได้รับ ซึ่งจะทำการกระทำของคนแต่ละคนนั้นมีความหมาย แต่เป็นส่วน ของปรากฏการณ์ที่ "เห็นได้ไม่ชัด" (Subjective Realm) ประกอบด้วย

1. Cognitive Orientations ได้แก่ ความรู้หยาบ ๆ ถึงวัตถุประสงค์ทางการเมือง และความเชื่อ ทางการเมือง รู้เฉย ๆ แต่ไม่รู้สึกยินดีในร้ายอะไร และไม่ว่าจะจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องหรือเปล่า

2. Affective Orientations ได้แก่ ความรู้สึกต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ทั้งหลาย ไม่ว่าจะจะเป็นความรู้สึกที่มีต่อส่วนรวม ความรู้สึกเป็นคนแปลกหน้า ความรู้สึกไม่สนใจ โยดีต่อระบบหรือองค์การการเมืองนั้น ๆ แล้ว เป็นความรู้สึกที่มีลักษณะใกล้ชิด และมีน้ำหนักให้ ความสนใจมากขึ้น

3. Evaluative Orientations ได้แก่ ความคิดเห็นต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ซึ่ง โดยทั่วไปแล้วมักจะเป็นการเอาค่านิยมเข้าวัดวัตถุประสงค์ทางการเมือง หรือเหตุการณ์ทางการเมืองใด ๆ อันเป็นการคิดและกลั่นกรอง แยกส่วนดีและไม่ดีออกจากกันได้แล้ว

Almond และ Verba (1965: 1 - 26) กล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองว่า มีอยู่ 3 ระดับ คือ

1. วัฒนธรรมการเมืองของชาวบ้าน (Parochial Political Culture) เป็นวัฒนธรรม การเมืองของกลุ่มคนที่ไม่ค่อยเข้าใจบทบาทของรัฐบาลที่มีต่อความเป็นอยู่ของตนเอง และไม่สนใจ หรือคาดหวังอะไรจากรัฐบาล หรืออาจจะไม่ตระหนักทราบที่รัฐบาลมีตัวตนอยู่ และนอกจากนี้ วัฒนธรรมแบบนี้จะปรากฏในชุมชนสมัยก่อนที่มีชีวิตความเป็นอยู่ เบ็ดเสร็จสมบูรณ์ภายในหมู่บ้าน และชาวบ้านยังทำการเกษตรแบบยังชีพ ประชาชนอาจไม่สนใจต่อบทบาทของรัฐบาล อาจไม่ทราบ

ด้วยซ้ำว่ารัฐบาลมีบทบาทอย่างไร ฉะนั้น ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบของรัฐบาล ต่อความเป็นอยู่ของตนจึงมีน้อย

2.วัฒนธรรมการเมืองของราษฎร (Subject Political Culture) หรืออาจเรียกว่าวัฒนธรรมของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน อันหมายถึงประชาชนมีระดับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของรัฐบาล ในลักษณะที่เป็นผู้รับ คือรับทั้งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นภาระหน้าที่ที่รัฐบาลกำหนดให้ทุกคนปฏิบัติ เช่น เคารพกฎหมายและเสียภาษี นอกจากนี้ยังสามารถจำแนกออกได้เป็นความรู้ความเข้าใจว่า รัฐบาลจะต้อง บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ในเรื่องที่เกี่ยวข้องแต่ละครอบครัวแต่ละหมู่บ้าน เช่น หาน้ำ ให้ทำการเกษตร หาตลาดขายสินค้าให้ หรือสร้างถนนหนทาง เป็นต้น

3.วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้มีส่วนร่วม (Participant Political Culture) คือ มีความรู้ความเข้าใจ กระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และมองบทบาทของตนเองว่ามีส่วนร่วม ในกระบวนการนี้อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายของรัฐ การร่วมลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การติดตามข่าวสารการเมืองอย่างใกล้ชิด การจัดตั้งสมาคมและกลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น

หากมองในแง่มิติของวัฒนธรรมการเมืองแล้ว จะแบ่งองค์ประกอบสำคัญ ๆ ของวัฒนธรรมทางการเมือง ดังที่ วอลเตอร์ เอ. โรเซนบอม (Rosenbaum, 1975 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2537: 594-95) แบ่งมิติของวัฒนธรรมการเมือง ออกเป็น 3 มิติ ดังนี้

1.วัฒนธรรมทางการเมืองเกี่ยวกับโครงสร้างของรัฐบาล เป็นท่าที ทศนคติ ที่สะท้อนความคิด ความรู้สึก และการกระทำของบุคคลในแต่ละประเทศต่อโครงสร้างของรัฐบาล กล่าวคือ เป็นการสนองตอบของประชาชนต่อสถาบันต่าง ๆ ของรัฐ เช่น ระบบราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น กรณีที่ประชาชนมีความคิด ความรู้สึกอย่างหนึ่งต่อสถาบันของรัฐย่อมจะส่งผลให้พวกเขาสนองตอบด้วยการกระทำในลักษณะที่สอดคล้องกันต่อสถาบันเหล่านั้น นอกจากสถาบันทางการเมืองของรัฐแล้ว วัฒนธรรมทางการเมืองในมิตินี้ยังครอบคลุมไปถึงความรู้สึกและการสนองต่อกระบวนการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐบาลด้วย เช่น ความรู้สึก และท่าทีของประชาชนที่แสดงต่อนโยบายของรัฐบาล เป็นต้น ซึ่งจะสะท้อนถึงความเชื่อมั่นความไม่ไว้วางใจ ต่อความสามารถของรัฐบาลในการสนองตอบต่อข้อเรียกร้องหรือความต้องการของพวกเขา ถ้าจะกล่าวโดยรวมแล้ว วัฒนธรรมทางการเมืองเหล่านี้เกี่ยวข้องกับโดยตรงต่อความรู้สึก ความคิดและท่าที

หรือทัศนคติของประชาชนต่อรัฐบาลและกลไกของรัฐ ตลอดจนขีดความสามารถของรัฐในการบริหารงาน

2. วัฒนธรรมทางการเมืองเกี่ยวกับบุคคลอื่นในระบบการเมือง เป็นท่าที หรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่ในระบบการเมืองเดียวกัน ความรู้สึก และความคิดของบุคคลที่มีต่อกันนี้แสดงถึงเอกลักษณ์ทางการเมืองของพวกเขาโดยปริยาย กล่าวคือ เอกลักษณ์ทางการเมือง เป็นความสำนึกหรือความรู้สึกร่วมกันต่อสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลในสังคมยอมรับและนับถือร่วมกัน เช่น ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ ดินแดน ภาษา เป็นต้น เอกลักษณ์ร่วมกันนี้จะช่วยก่อให้เกิดความรู้สึกในแง่ดี และเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้บุคคลสามารถเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ นอกจากความรู้สึกร่วมกันที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ตามเอกลักษณ์ทางการเมืองแล้ว ยังมีความไว้วางใจ หรือความเชื่อมั่นทางการเมืองของบุคคลอีกด้วย ซึ่งความไว้วางใจหรือความเชื่อมั่นต่อกันของบุคคลนี้ จะส่งผลถึงความเปิดเผย ความร่วมมือ ความอดทนตลอดจนการยอมรับของบุคคลต่อบุคคล

3. วัฒนธรรมทางการเมือง เกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองของตนเอง เป็นท่าที หรือทัศนคติ ของบุคคลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของตนเอง กล่าวคือ บุคคลมีความสามารถในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในทางการเมืองได้หรือไม่เพียงใด ความสามารถนี้สะท้อนถึงความรู้ความเข้าใจของบุคคลนั้นต่อกระบวนการทางการเมือง กรณีที่บุคคลสามารถผลักดันการเมืองให้เป็นไปตามที่ตนต้องการได้สูง และแต่ละคนก็มีความสามารถนั้นไม่ต่างกันมากนัก ย่อมจะส่งผลให้ประชาชน เกิดความรู้สึก และทำที่ที่ดีต่อระบบการเมือง หมายความว่าประชาชนจะรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการเมือง ยอมรับและเห็นประโยชน์ของระบบการเมืองนั้น ในทางกลับกัน ถ้าประชาชน ไม่สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้เลย หรือถ้ามีส่วนร่วมก็ไม่เกิดผลจากการสนองตอบจากระบบการเมืองในทางที่ตนประสงค์ ย่อมจะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีหรือปฏิเสธต่อระบบการเมืองนั้นได้ในที่สุด

กระบวนการวัฒนธรรมของประชาชนในชนบท ส่งผลให้ประชาชนแสดงพฤติกรรมที่ค่อนข้างจะไม่มีระเบียบวินัย ยังนับถือโชคกลาง การเสี่ยงโชค ขอบประสาณประโยชน์ ขาดการตัดสินใจ และเชื่อฟังชนชั้นปกครองและข้าราชการ มีวัฒนธรรมเชื่อฟังและเป็นผู้ตามที่ดี ถึงจะมีการแสดงออกถึงความพยายามที่จะมีส่วนร่วมในทางการเมืองอยู่บ้าง แต่ก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ประชาชนในชนบทจะยังคงถูกระบบราชการครอบงำเป็นส่วนใหญ่ และมีวัฒนธรรมการเมืองแบบราชาภิวัตน์ที่เชื่อฟังผู้ที่เหนือกว่าคิดว่าการปกครองบ้านเมืองเป็นเรื่องของ

ผู้นำ ถูกมองว่ายังขาดสำนักแห่งการมีส่วนร่วมและเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างแท้จริง แต่ก็กล้าลุกขึ้นต่อต้านอำนาจรัฐ โดยยึดเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพ ซึ่งก็คือ การรวมกลุ่มประท้วง จึงเป็นการแสดงถึงความพยายามที่จะมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนในชนบท ในขณะที่หน่วยราชการ ก็พยายามอย่างสุดความสามารถที่จะป้องกันมิให้มีการปรับปรุงยุบเลิกหรือเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของการบริหาร กล่าวคือ จะพยายามมิให้ผู้ใดหรือกลุ่มใดมาริครอบอำนาจการบริหาร หรือโครงสร้างทางการบริหารของกลุ่มตนหรือให้มันน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากองค์การราชการบริหาร มักจะตกอยู่ในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอยู่ตลอดเวลา กอร์ทเนอร์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างองค์การราชการบริหาร (Gortner, 1981: 44-67) ว่ามีอยู่ 3 ประเภท คือ

1. ปทัสถาน (Norms) ซึ่งได้แก่ปทัสถาน ทางด้านวิชาชีพ ความคิดเห็นในด้านประชาธิปไตย ประเพณีทางสังคมและความคิดในด้านศีลธรรม ตลอดจน หมายถึงกฎระเบียบทางสังคม หรือมาตรฐานทางสังคมที่มีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของคนในสังคม

2. อิทธิพลขององค์กรที่อยู่ภายในระบบ (Governmental Constituencies) ซึ่งได้แก่ฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และองค์การราชการบริหารอื่น ๆ ตลอดจนองค์การราชการปกครองในระดับอื่น ๆ และศาล

3. อิทธิพลของกลุ่มและองค์กรภายนอกในระบบ (External Constituencies) ซึ่งได้แก่กลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง กลุ่มประชาชนอื่น ๆ และผู้ที่เป็น " ลูกค้ำ " (Clientele) ของหน่วยราชการบริหารนั้น ๆ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างขององค์การราชการบริหารที่น่าสนใจ คือ กลุ่มประชาชนผู้ที่เป็นลูกค้ำ (Clientele) นั้นเอง ซึ่งในที่นี้ ก็คือประชาชนในชนบทย่อมเป็นลูกค้ำของหน่วยงานราชการ ตามแนวคิดของ กอร์ทเนอร์ ซึ่งจำเป็นต้องพยายามรักษาความภักดีของลูกค้ำของตนเอาไว้ให้ได้มากที่สุด และเป็นไปอย่างชอบธรรม คำว่า " ลูกค้ำ " ในที่นี้ อาจมีความหมายกว้าง ๆ หมายถึง บุคคลใด ๆ ก็ตามที่อยู่ภายนอกองค์การ และเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติขององค์การนั้น ๆ ดังนั้น องค์การที่เข้มแข็ง สมาชิกภายในองค์การนั้น ๆ จะต้องปฏิบัติโดยยึดวัตถุประสงค์ขององค์การนั้น ๆ อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ก็เพื่อความมั่นคงและความอยู่รอดขององค์การ ในขณะที่เดียวกันองค์การจะต้องปฏิบัติสนองตอบความต้องการของลูกค้ำตลอดจนสาธารณชนอย่างถูกต้อง เพื่อสนองตอบความต้องการทางกายภาพ ความมั่นคงและความกินดีอยู่ดีของลูกค้ำเหล่านั้น และต้องสนองตอบบริการให้ถูกต้อง

ตามความประสงค์ และถูกกาลเทศะ ที่สำคัญคือ ต้องหลีกเลี่ยงไม่ให้มีข้อผิดพลาดใด ๆ เกิดขึ้น มิฉะนั้นแล้ว ลูกค้า (Clientele) ก็จะไม่ร้องเรียน ต้อแย้ง ไม่ให้ความร่วมมือ เมินเฉย ตลอดจนลุกขึ้นต่อต้านองค์การนั้น ๆ ได้ (Benveniste, 1983: 64-84) ซึ่งถ้าเมื่อใดที่กระบวนการในการเก็บรักษาความภักดีของลูกค้า (Clientele) ของหน่วยราชการบริหาร สูญเสียความชอบธรรมไป อันเนื่องมาจากสาเหตุใด ๆ ก็ตาม ความพยายามที่จะลุกขึ้นท้าทายอำนาจก็จะเกิดขึ้น และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นกลุ่มเป้าหมายของกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงในที่สุด

นอกจากจะมองในแง่ความพยายาม และความจำเป็นในการรักษาความภักดีของประชาชนในฐานะลูกค้า (Clientele) ของหน่วยราชการบริหารแล้ว ประชาชนในชนบทในฐานะผู้เป็นลูกค้า และยังเป็นลูกค้าที่ค่อนข้างไร้อำนาจ หันมาใช้การรวมกลุ่มประท้วงเป็นเครื่องมือในการต่อรองหน่วยงานราชการ ให้ตอบสนองเป้าประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งการรวมตัวกันเป็นกลุ่มประท้วงเป็นกระบวนการแห่งการเกิดพฤติกรรมร่วมหมู่ (Collective Behavior) มีการระดมทรัพยากรต่าง ๆ ในทางการเมือง เพื่อสร้างกำลัง และพยายามที่จะมีอิทธิพลในการสร้างอำนาจต่อรองในทางการเมืองกับผู้ที่มีอำนาจ ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งในทางการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีประโยชน์ต่อระบบ เนื่องจากเป็นรูปแบบการแสดงถึงการพยายามที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน รูปแบบหนึ่ง เพราะอย่างน้อย การพัฒนาด้านการขัดแย้งจะสะท้อนให้เห็นถึงแก่น หรือรูปลักษณะของการดำรงชีวิตทางการเมือง ระหว่างผู้ปกครอง กับผู้อยู่ใต้ปกครอง (Andrian and Apter, 1995: 2) ซึ่งในที่สุดการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครองในรูปแบบของการประท้วงจะส่งผลให้เกิดผลประโยชน์ใหม่ในชุมชนชนบท นั่นก็คือ การได้รับการแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อน ซึ่งถือว่าเป็นผลประโยชน์ใหม่ที่ประชาชนได้รับการตอบสนอง จึงถือว่าการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนในครั้งนี เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยในชนบทเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ขั้นตอนการวิเคราะห์กระบวนการประท้วงในชุมชนหนองแสง จะใช้กรอบทฤษฎีที่ได้กล่าวมาในการวิเคราะห์และอธิบาย เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจเหตุการณ์ และกระบวนการของการประท้วงในชนบทได้อย่างมีระบบขึ้น สามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ ให้เห็นภาพที่มีมิติ ที่ลึกกลับ ซับซ้อน ได้อย่างมีระบบ ซึ่งนอกจากจะเป็นการทดสอบสมมติฐานในการศึกษาแล้ว ก็ยังเป็นการช่วยปรับปรุงกรอบแนวความคิดหรือทฤษฎีต่อไป โดยเฉพาะการพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับ

กระบวนการประท้วงของกลุ่มค่อนข้างไร้อำนาจ อย่างประชาชนในชนบทของไทย อันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการอย่างแท้จริง

สมมติฐานในการศึกษา

1. การประท้วงในชนบท เกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้านที่มีอารมณ์ ความรู้สึก มีความมุ่งมาดปรารถนา และมีเป้าหมายเดียวกัน คือ เพื่อให้มีการแก้ไขปัญหา

2. ปัจจัยสำคัญของกระบวนการรวมกลุ่มประท้วง ประกอบด้วย การระดมทรัพยากร การให้ความสำคัญต่อภาวะผู้นำ การจัดระเบียบวินัยในกลุ่มประท้วง การสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่ม และการสร้างพันธมิตรในการสนับสนุนกลุ่ม

วิธีวิจัย

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษา 2 กรณี และศึกษาย้อนหลัง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ดังนั้นการเก็บข้อมูล และวิธีวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่จะศึกษา จึงเป็นข้อมูลขั้นปฐมภูมิ (Primary data) ที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นส่วนใหญ่ และฐานข้อมูลที่สำคัญมาจาก 2 แหล่งคือ

1. เอกสารราชการ และบันทึกโต้ตอบ ระหว่างหน่วยงานของรัฐที่มีอยู่
2. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ซึ่งส่วนนี้จะเป็นส่วนที่สำคัญ และเป็นหัวใจของการศึกษาในครั้งนี้ โดยจะแยกการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ส่วน คือ

ก. ส่วนของหน่วยงานของรัฐ: ผู้ศึกษาจะทำการสัมภาษณ์ บุคลากรของรัฐที่ได้รับผลกระทบจากการชุมนุมประท้วงทั้ง 2 กรณี นั่นคือ จะทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานีตำรวจภูธรอำเภอหนองแสงและเจ้าหน้าที่ปกครองอำเภอหนองแสง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการรวมตัว วิธีการต่อรอง หรือยุทธวิธีที่กลุ่มผู้ชุมนุมเลือกใช้เพื่อกดดันหน่วยงานของรัฐ ตลอดจนการตอบสนองต่อกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงโดยหน่วยงานของรัฐ

ข. ส่วนของผู้ร่วมชุมนุม: ซึ่งจะแยกออกเป็นแกนนำ และผู้ร่วมชุมนุม

แกนนำ: จะได้ระบุชื่อพร้อมแหล่งที่อยู่ของแกนนำคนสำคัญ เพื่อเป็นการสะดวกแก่ผู้ติดต่อสัมภาษณ์ โดยลักษณะคำถาม จะเน้นให้เห็นถึงลักษณะภาวะผู้นำ การจำแนก

บทบาทของสมาชิก ตลอดจนความสามารถในการควบคุมกลุ่มให้มีระเบียบวินัย ประสิทธิภาพ และการรับรู้เกี่ยวกับการประท้วง การระดมพันธมิตร และ วิธีการในการเจรจาต่อรอง

ผู้ร่วมชุมนุม: เนื่องจากผู้ชุมนุมในแต่ละกรณีล้วนเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน จึงไม่น่าจะมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและประสบการณ์ทางการเมืองมากนัก ดังนั้นผู้ที่ถูกสัมภาษณ์จึงคละเอาตามสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยจะสัมภาษณ์ กรณีละ 15 - 20 เปอร์เซนต์ของผู้ร่วมชุมนุม ซึ่งการสัมภาษณ์จะเน้นให้เห็นถึงแรงจูงใจที่เข้าร่วมการชุมนุม การรับรู้ ข้อมูลข่าวสาร อารมณ์ความรู้สึกวัตถุประสงค์ของการร่วมชุมนุม ความคาดหวังที่จะบรรลุ เป้าหมายตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชุมนุมกับแกนนำ

เพื่อให้การสัมภาษณ์ดังกล่าวได้ข้อมูลที่เป็นกลางน่าเชื่อถือมากที่สุด ผู้ศึกษาจะใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผสมกันไป

ขั้นตอนสุดท้าย จะเป็นการนำข้อมูลความรู้ที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ โดยอาศัยกรอบการวิเคราะห์และแนวความคิดที่เสนอเอาไว้ ซึ่งการวิเคราะห์จะแยกออกเป็นประเด็นให้เห็นอย่างชัดเจน คือ

- พัฒนาการและมูลเหตุของการเรียกร้อง
- แรงจูงใจของผู้ร่วมชุมนุมประท้วง
- ภาวะผู้นำ
- ยุทธวิธีในการประท้วง
- รูปแบบและลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้ร่วมชุมนุมประท้วง
- การสนองตอบของหน่วยงานของรัฐ
- สรุปความสำคัญของการรวมกลุ่มประท้วงต่อประชาธิปไตยในท้องถิ่น